

Erinnerungen an die Lehrertätigkeit an der allgemeinbildenden Schule mit tschechischer Sprachausbildung in Mittel-Podiebrad/Goscience Srednie, Kreis Strzeli, Bezirk Wroclaw, in Polen (1993)

von Dalibor Cimetr

Strana 1.

Vzpomínky na učitelské působení na všeobecně vzdělávací škole s českým vyučovacím jazykem v Prostředních Poděbradech /Gościce Średnie/, okres Strzelin, wojvodství Vratislavské, v Polsku.

Všeobecně:

Ve školním roce 1948/49 byly zřízeny v Polsku dvě školy s českým vyučovacím jazykem a to v lázních Chudobě v pohraniční oblasti nedaleko města Náchoda a v Prostředních Poděbradech u Strzelína /Strzelin/ ve Slezsku, na poloviční cestě mezi Kladskem a Vratislaví. Školy se slovenským vyučovacím jazykem byly ve slovenských vesnicích na polské straně v prostoru Jablonky a Spišska. Školy byly obsazeny českými a slovenskými učiteli, neboť v Polsku nebyli učitelé s potřebnými jazykovými vědomostmi. Byly to polské státní školy se sedmiletou školní docházkou od 7 do 14 let. Po absolvování této školy mohli žáci pokračovat ve studiu na polských školách s polským vyučovacím jazykem. Následně byly zřízeny podle místních možností i mateřské školy. Školy spravovali polští ředitelé, materiálně je zabezpečoval polský stát. Vyučovalo se podle polských osnov s použitím českých učebnic. Učitelé měli k dispozici i polské učebnice, aby mohli plnit rozsah učiva polských škol. Od 1. třídy se vyučovalo polskému jazyku, ve vyšších třídách vlastivědě, dějepisu a zeměpisu Polska. Těmto předmětům vyučoval polský ředitel. Školy měly dostatek českých učebnic, obrazového a propagačního materiálu a podílely se i na kulturní činnosti v místě mezi mládeží, krajanů i polskými občany. Z české strany se o menšinové školy v Polsku staraly tyto orgány a organizace: Ministerstvo školství, Československý ústav zahraniční a konzulát ČSR v Katovicích. Jednou ročně se učitelé českých a slovenských škol v Polsku sešli na společném slavnostním obědě a besedě na konzulátu v Katovicích. Krajané byli organizováni ve Spolku Čechů a Slováků.

Složení prvních učitelských sborů na českých menšinových školách v Polsku. Chudoba: polský ředitel, učitelé František Pilc, Vlasta Bártlová, Antonie Lapáčková.

Prostřední Poděbrady: polský ředitel Józef Deszczulka, učitelé Oldřich Vítek, Dalibor Cimetr, učitelka mateřské školy Eliška Heidenreichová. Náboženství reformované církve evangelické vyučoval v Prostředních Poděbradech kazatel pan Jindřich Vitvar. Občané na Strzelínsku byli potomci evangelických exulantů z roku 1749. Občané z oblasti Chudoby byli většinou katolíci, říkalo se jim také kladští Češi. Česká národnost zde přesahovala přes hranice z dřívějších historických dob, kdy Kladsko bylo součástí zemí koruny České.

Strana 2.

Příprava k nástupu na nové služební místo v zahraničí

Vyhledáváním vhodných učitelů pro menšinovou školu v Prostředních Poděbradech byli pověřeni školní inspektoři okresů Náchod a Trutnov. S učiteli osobně pohovořili a výsledek jednání postoupili Ministerstvu školství v Praze. Učitelé vyplnili předepsané formuláře pro příslušné nadřízené úřady, opatřili je fotografiemi a odeslali do Prahy. Na výzvu Ministerstva školství se zde osobně představili, obdrželi jmenovací dekrety, přihlásili se na Československém ústavu zahraničním, dostali pokyny k práci a vyúčtování osobních výloh a na základě toho požádali na Ministerstvu vnitra o vystavení pasů a výjezdní povolení, na polském konzulátu o vstupní vízum. I když šlo o služební cestu, trvalo celé řízení téměř jeden měsíc.

Příjezd do Polska a uvítání na novém působišti

První odjel do Střelína a začal pracovat na české škole v Prostředních Poděbradech pan učitel Oldřich Vítek. Provedl zápis žáků, společně s polským ředitelem zařadil děti do tříd a přidělil jim učebnice. Já jsem odjel do Polska 31. března 1949 rychlíkem Praha - Varšava, který ve Střelíně nezastavuje. V Kladsku jsem přestupoval na osobní vlak. Rychlík byl velmi zpožděný a tak jsem dorazil do Střelína 1. dubna kolem jedné hodiny ráno. Přesto mě na nádraží očekávali pan učitel Vítek s dětmi, mládež a zástupce krajanů. Uvítání bylo velmi srdečné. Potom jsme šli na střelínské náměstí. Uprostřed byla zřícenina radnice, kterou Němci při ústupu sami vyhodili do povětří, kolem se tyčily siluety vypálených domů, prázdnými okny prosvítalo světlo. Bylo to jako v strašidelné pohádce. Zabočili jsme na Staroměstskou ulici. Zde stál nepoškozený evangelický kostel, hřbitov a ulici lemovaly domy českých krajanů. Český kostel neněl věž a tak byl ušetřen palby dělostřelectva. Po ní cestou jsme přišli ke škole v Prostředních Poděbradech. Krajané nám připravili pěkné ubytování přímo v 1. poschodí školy, místnosti vybavili základním nábytkem, opatřili povlečení na postele, peřiny i polštáře. Cítili jsme se zde jako doma a jako doma se nás ujala školnice paní Marta Šíchová, které jsme potom říkali naše máma.

Úřední formality

Po příjezdu do Prostředních Poděbrad jsme se museli přihlásit k evidenci na policii ve Střelíně a k pobytu na gminném úřadě v Kuropatniku. Gminu tvořilo vždy několik obcí a zde bylo i sídlo starosty. Služebně jsme se šli představit školnímu inspektoru ve Střelíně. Tím byl tenkrát pan Kruczek, krajským inspektorem pan Rajtr. Písemné hlášení se posílalo Ministerstvu školství v Praze, Československému ústavu zahraničnímu v Praze a konzulátu ČSR v Katovicích. Funkci konzula vykonával v té době Slovák pan Andráš.

Strana 3.

Osud Čechů a českých vesnic koncem války a po ní

Jak nám vyprávěli krajané, byly české vesnice před příchodem fronty evakuovány. Vratislav byla obklíčena a dlouho se bránila. Německá obrana se zachytila ještě ve Střelínské pahorkatině, zákopy vedly přes pole i vesnicemi a části terénu byly zaminovány. Ještě po válce docházelo k úrazům. Jediný z Čechů, myslím, že to byl pan Zezulka, přečkal bitvu o Husinec v úkrytu ve sklepě, kde měl zásobu vody a jídla. Německá policie ho nenašla, chalupu mu rozstříleli a nakonec ho objevili sovětsí vojáci. Předvedli ho jako špióna na velitelství, kde odpovídal ku podivu všech česky na vše, čemu rozuměl. Nakonec mu uvěřili, dali mu najíst a napít, i štamprličku vodky prý dostal. Po válce se Češi vrátili do svých domovů. Mnoho domů bylo rozbito, nejvíce utrpěl Husinec. Část Čechů padla, někteří zůstali jako vojáci v zajetí a po propuštění se na území, které připadlo Polsku, nevraceli. Nastalo nové období života, do vesnic přicházeli polští přesídlenci a obsazovali všechn majetek jako poněmcký. Teprve po uzavření smlouvy o menšinách mezi ČSR a Polskem nastalo vyrovnání a Češi dostali svůj majetek zpět. Později byla zřízena i česká škola a přišli jsme i my. Děti si nás pojmenovaly podle národnosti a osobní výšky po svém:

ředitel Józef Deszczulka - "polskej",

učitel Oldřich Vítek - "malej českej",

učitel Dalibor Cimr - "velkej českej".

Na učitelku mateřské školy paní Elišku Heidenreichovou pojmenování asi nezbylo.

Naši krajané se dovedli vyrovnat s nepřízní osudu. Byli to lidé nábožensky založení, nebyli však záduštní a uzavření. Byli družní a dovedli se opravdově radovat. Na rozdíl od jiných národnostních menšin nehrála u nich národnost hlavní úlohu, vždyť oni odešli pro víru. Po dobu 200 let si udrželi český jazyk i když po nástupu fašismu probíhala silná germanisace. Asi před dvěma roky jsem zachytil vysílání polské televize o evangelicích v Polsku. Mluvily tam i naše krajaneky z Husince a zazpívaly píseň "K Husinci je cesta dlouhá." Zmínily se také o tom, že byl vypálen český kulturní dům a že mají nyní jen klubovnu na společné schůzky.

Brzy po válce se část střelínských Čechů odstěhovala do Čech a dodnes žijí v obcích Tři Sekery u Mariánských Lázní a Libavské Údolí.

Při svém pobytu v Mariánských Lázních jsem je v Třech Sekerách navštívil a chvíli jsme si popovídali. Byla o nich také relace v české televizi, jak převážně ženy jezdí za prací na čas potřeby do Německa. Mají velmi nepříznivou pracovní dobu od 23 hodin do 5.

Školní budova v Prostředních Poděbradách

Školní budova byla starší jednopatrová stavba s dobrou střešní krytinou. Původně sloužila také jako škola. V přízemí byly umístěny 3 třídy s příslušenstvím, v prvním poschodí samostatný byt ředitele a byty učitelů se společnou kuchyní, nad tím půda. Škola měla vlastní studnu s elektrickým čerpadlem a tlakovým zásobníkem vody. Ve všech místnostech bylo elektrické osvětlení. Třídy i byty byly vytápěny stáložárnými kachlovými kamny na pevná paliva, v kuchyních byly sporáky. Topilo se kvalitním černým uhlím. Výdaje za palivo a elektřinu pro celou školu hradil polský stát. Na dvoře byly zděné kúlny a skladiště. Ke škole přiléhala oplocená zahrada s malou vodní tůňkou.

Učebnice a školní potřeby

Učebnice dostávali žáci zdarma. Školní potřeby včetně sešitů nakupovali ve školní prodejně, kterou po závěru obhospodařovali žáci nejstaršího ročníku. Do prodeje bylo dáváno vždy omezené množství zboží. Sám polský ředitel se divil, že nikdo nic neodcizil a tržba vždy souhlasila s vyúčtovaným prodaným zbožím.

Stravování žáků a učitelů

Žáci se stravovali doma v rodinách, do školy si přinášeli jídlo na svačinu. Nikdo z dětí neplýtl potraviny a zbytky odnesli žáci domů pro zvířata.

Polský ředitel s manželkou a dcerkou vedli samostatnou domácnost. Oba čeští učitelé snídali a večeřeli ve škole. Jídlo jim připravovala a později s nimi i společně jedla školnice paní Marta Šichová, která bydlela ve vlastním domku. Na obědy jsme chodili do rodiny Flégrových. Byl to před válkou pěkný hostinec se zahradní restaurací, hojně navštěvovaný i lidmi z města. Ve válce byly budovy i zahrada silně poškozeny. Jídlo bylo vždy velmi chutně upravené a rádi jsme zde poseděli i po obědě a společně si popovídali. Pravidelně se zde scházelo několik krajanů, aby si zahráli karetní hru skát. My jsme se jí nenaučili.

Organizace školy, vyučování a práce se školní mládeží

Školní obvod tvořily obce Střelín - převážně Staroměstská ulice, Dolní, Prostřední, Horní Poděbrady a Husinec.

Základní vzdělání v Polsku poskytovala sedmiletá všeobecně vzdělávací škola se školní docházkou od 7 do 14 let. Škola v Prostředních Poděbradách byla organizována jako trojtřídní se spojením dvou až tří postupných ročníků do jedné třídy. Na škole bylo asi 100 dětí.

Příklad organizace školy:

I. třída	1. a 3. postupný ročník - třídní učitel Oldřich Vítek
II. třída	2. a 4. postupný ročník - třídní učitel Dalibor Cimr
III. třída	5., 6., 7. postupný ročník - třídní učitel Józef Deszczulka

Strana 5.

Spojení postupných ročníků ve třídách se mohlo upravit podle potřeby a podle počtu žáků v jednotlivých ročnících.

Vyučovalo se šest dní v týdnu od pondělí do soboty včetně. Maximální učební úvazek pro učitele v té době byl 33 hodiny týdně.

Všichni žáci navštěvovali předtím německou školu, koncem války bylo vyučování pro evakuaci přerušeno. Vyučovacím jazykem byl jazyk český, od 1. třídy se vyučovalo polštině, ve vyšších třídách vlastivědě, dějepisu a zeměpisu Polska. Těmto předmětům vyučoval pro žáky přijatelnou formou ředitel polsky. Usnadňovala to poměrná blízkost českého a polského jazyka. Dalšímu cizímu jazyku /ruštině/ se nevyučovalo. Znalost českého jazyka u dětí byla ještě dosti dobrá, čeští učitelé rozuměli částečně německy a polskému jazyku se postupně přiučili. Prospěch žáků byl průměrný, ale byly zde i děti velmi nadané. Žáci i žákyně velmi pěkně zpívali. Zpívalo se doma i v kostele a to mělo na vývoj hlasu velmi dobrý vliv. Učitelé věnovali hodně času zdokonalování českého jazyka, nácviku básní, písní a tanečků podle potřeby i mimo vyučování. Podobné úkoly plnila i mateřská škola, kde pracovala úspěšně s předškolními dětmi zdejší krajanka paní Eliška Heidenreichová, později v Čechách provdaná Ferstová. Prostřednictvím polského ředitele měla škola styk i s polskými školami a s polskou veřejností. Děti občas vystupovaly společně s polskými na oslavách u příležitosti polských státních svátků nebo na dětských dnech.

Vzdělávací činnost pro mimoškolní mládež a krajany

Pro mimoškolní mládež a krajany byly pořádány večerní kursy českého jazyka spojené s četbou. Účast na nich byla velmi dobrá. Byly připraveny základy české mluvnice a pravopisu především se zaměřením na rozdíly mezi jazykem českým a německým. Při tom se vždy našla i chvíle pro zábavu. Dochvilnost všech byla přímo příkladná.

Kulturní činnost s mimoškolní mládeží a s krajany - zřízení českého kulturního domu

Nadání všech pro zpěv, rytmus a hudbu velmi napomáhalo kulturní činnosti. Učitel Oldřich Vítek se věnoval především nácviku českých, moravských, slovenských i polských písní dvojhlasně i trojhlasně, učitel Dalibor Cimr nácviku národních tanců, které byly potom spojeny při nacvičení souborů české, moravské a slovenské besedy. Krajané vytvořili českou hudbu, na nákup některých nástrojů přispěl i konzulát ČSR v Katovicích.

Bývalá modlitebna na návsi blízko školy byla společným úsilím pod vedením Spolku Čechů a Slováků přeměněna na český, kulturní dům s pěkným sálem, jevištěm a příslušenstvím. Zde se potom konaly oslavy, besídky i taneční zábavy. Byly hojně navštěvovány i Poláky.

Spolek Čechů a Slováků se vždy postaral o technické a finanční zabezpečení všech akcí i občerstvení. Výhodou v Polsku bylo, že si spolky a organizace mohly na určitou dobu za přiměřený poplatek zakoupit prodejní povolení a pořádat akce ve vlastní režii. Prodejní ceny byly volné.

Strana 6.

Oslavy dvoustého výročí příchodu českých evangelických exulantů na Střelínsko

Vyvrcholením kulturní činnosti byly oslavy dvoustého výročí příchodu českých evangeliků na Střelínsko, které se konaly roku 1949. Organizačně je zajišťoval Spolek Čechů a Slováků pod vedením předsedy pana Matičky. Byl uspořádán průvod o pěkný kulturní pořad v českém kulturním domě. Na programu se podílely všechny školní i mimoškolní organizace, krajané a česká hudba. Jako čestní hosté se oslav zúčastnili konzul ČSR v Katovicích pan Andráš, zástupci polského školství, kulturního i politického života. Po programu byla pro pozvané hosty uspořádána slavnostní hostina.

Účast pěveckého a tanečního souboru na soutěži v Jablonce

Úroveň pěveckého a tanečního souboru české mládeže byla velmi dobrá. Proto byl pozván na soutěž polských folklorních souborů do Jablonky, kraj Nový Targ. Pod vedením učitele Oldřicha Vítka zazpíval náš mládežnický soubor dvojhlasně české, moravské a slovenské písně a známou polskou píseň "Gurálu či ti ně žal." Potom zatančil českou a moravskou besedu, kterou nacvičil učitel Dalibor Cimr. Na harmoniku doprovázela taneční soubor učitelka mateřské školy paní Eliška Heidenreichová. Úspěch byl velký, získali jsme třetí místo v soutěži. Cestné pro všechny účastníky soutěžního zájezdu hradil konzulát ČSR v Katovicích.

Náboženský život

Krajané se aktivně podíleli na náboženském životě. Měli svůj evangelický kostel ve Střelíně, Staroměstské ulici. Budova byla v té době v dobrém stavu. Kolem kostela byl hřbitov. Bohoslužby se konaly pravidelně každou neděli, vykonával je evangelický kazatel pan Jindřich Vitvar. Na bohoslužbách se účastnili v hojném počtu dospělí i mládež. Jednou za rok se konala konfirmace, v evangelických církvích slavnostní obnovení křestní slibu a přijetí za dospělého člena církve. Na tuto slavnostní bohoslužbu jsme byli jako čeští učitelé pozváni a zúčastnili jsme se jí. Polský stát se v té době do náboženských otázek českých krajanů nevměšoval. Vyučování evangelickému náboženství se zúčastnili všichni žáci ve všech třídách.

Zdravotní péče

Střelín býval okresním městem. I v době mého pobytu zde byla okresní nemocnice a mimo ní jeden soukromý lékař MUDr. Turzanski. U něj pracovala česká zdravotní sestra. Nemocnice byla přeplněna pacienty, byl nedostatek lékařů, sester, některých léků i technického vybavení. I za těchto podmínek lékařská služba fungovala. Děti byly jednou ročně vyšetřeny ve škole lékařem a byl jim ošetřen chrup. Používala se vrtačka s pohonem na šlapání a této činnosti se žáci velmi rádi věnovali. Mezi žáky se ojediněle vyskytlo onemocnění úplavicí a svrabem. Léky proti tomu byly.

Zaměstnání krajanů

Město Střelín leží na jižním okraji slezské /vratislavské/ nížiny ve výšce do 200 m nad mořem, české vesnice v mírně pahorkatině s vrcholky 246 m u Prostředních Poděbrad a 225 m nad mořem u Husince. Všude v okolí jsou četné kamenolomy na žulu, největší západně od Střelína. Mnohé z nich jsou zatopené vodou. Krajané se zabývali především zemědělstvím, které bylo na velmi dobré úrovni a prací v kamenolomech. Také ve městě Střelíně byla příležitost k zaměstnání, zvláště před válkou. Byla tam konzervárna masa, ovoce a zeleniny, průmysl textilní, obchody, železniční stanice, pošta, spořitelna a nemocnice. Po válce bylo vše značně poškozené.

Vztahy mezi Čechy a Poláky

Noví polští osídlenci přicházeli převážně z území na východě /za Bugem/, které obsadil Sovětský svaz. Zemědělství tam bylo na nízké úrovni, převládalo pastvinářství, noví přesídlenci si těžko zvykali na intenzivní hospodaření na orné půdě. Čechům se smálo, že nosí krmivo dobytku do žlabu, když si ho může na lukách sám uškubnout. Místní Čechy pokládali za Němce a podle toho se k nim také chovali. Rozpory zcela neodstranila ani česko-polská smlouva o menšinách. Krajané dostali sice nazpět svůj majetek, měli svou českou školu, ale určité napětí trvalo dále. Poláci neznali ani historický původ jmen českých obcí. Proto přejmenovali Husinec na Gęsiniec od polského slova gęsia /genša/ = husa, Poděbrady na Gościęcice /Goščenčice/, což nemělo s původním názvem vůbec nic společného. Ustrnutí životní úrovně v Polsku a proti tomu stále rostoucí životní úroveň v Německu vedly ke stálému vystěhovalectví převážně do západního Německa. Byla tu i další příčina. Krajané zpočátku věřili, že obsazení Slezska Poláky je pouze dočasné. Muži se nevraceli ze zajetí domů, protože by museli přijmout polské státní občanství. Vyčkávali proto ve východním a západním Německu. Mnoho rodin bylo tak rozděleno. České vesnice zůstaly však trvale v Polsku a tak rodinní příslušníci putovali postupně za manželi a příbuznými do Německa.

Z á v ě r

Naši čeští krajané tvořili na Střelínsku určité společenství, především náboženské, ale i národní. Zřízení české školy po druhé světové válce zde podpořilo národní obrození a příznivě ovlivnilo na určitou dobu především český kulturní život. Politické změny ve východní části Evropy po válce měly však i svůj nepříznivý vliv. Omezovaly značně osobní a náboženskou svobodu. Naši krajané žili po dobu 200 let v německém prostředí a nebylo jim až na určitý národnostní nátlak ubližováno. Byl zde pořádek, občanský život se řídil důsledně občanskými zákony. Postupně přijímali německé myšlení a cítění, náboženství a jejich víru jim nikdo nebral. Záporný vliv přinesl teprve fašismus a s ním spojená druhá světová válka. Válka skolnčila . ./.

Po určité době poválečného vzestupu se příznivý vývoj v jejich oblasti zastavil, následovalo vystěhovalectví, oslabování krajaňské menšiny, zánik školy a rozptýl. Nejmenší část Čechů zůstala v Polsku, větší v Čechách, nejpočetnější odešla do Německa. V Německu mluví generace mých letiv ještě o něco mladší dosud česky. Jejich děti však již splývají s německým národem. Trvale jim však zůstalo spojení s evangelickou církví.

Francouzský chemik Lavoisier vyjádřil slovy zákon, který platí na světě ve všem a pro všechny: "Nic se neztrácí, ničeho nepřibývá, všechno se proměňuje." Touto proměnou procházel několikrát i život našich krajanů a prochází jí i život nás všech. Na pomníku padlým v obou světových válkách v malé pohraniční vesničce Vysoké Srbské na Náchodsku je napsáno: Tisíce kamenných pomníků stojí, tisíce obětí na nich je vryto. Pozná kdy lidstvo života účel? Nepadly nadarmo životy tyto.

Myslím, že od tohoto poznání jsme ještě hodně daleko.

Po ukončení školního roku 1949/50 byli na českou školu v Prostředních Poděbradech jmenováni noví čeští učitelé a já jsem se tam už nemohl ani podívat, protože jsem nedostal pas. Asi před patnácti lety jsem se tam přece jen dostal. Pas jsem už měl a můj bratr mě vzal na výlet autem do Polska. Na hodinku jsme se zastavili ve Střelíně a v Prostředních Poděbradech. Bylo velmi špatné počasí a tak jsem jen zašel do bývalé české školy, kde jsem chvíli pohovořil s paní, která tam bydlela. Nikoho z krajanů jsem nemohl vyhledat, protože bratr spěchal, abychom se za světla dostali domů. Jinak jsem byl v Polsku několikrát se zájezdy, ale Střelín zůstal vždy stranou.

Po 40 letech mě navštívil můj dobrý známý z Prostředních Poděbrad, pan Joachim Lelek s manželkou, který nyní bydlí ve Frankfurtu nad Mohanem. Trávili dovolenou v Krkonoších a tak si za mnou vlastním autem zajeli.

Bylo to nečekané, ale velmi milé překvapení. Pěkně jsme si popovídali a na jejich pozvání jsme později strávili s manželkou osm pěkných dní ve Frankfurtu a okolí. Navštívili jsme také rodinu Liebalových v Ketsch u Heidelbergu a oni se zastavili u nás při cestě do Polska. Společně jsme navštívili bývalou učitelku české mateřské školy v Prostředních Poděbradech paní Elišku Ferstovou, rozenou Heidenreichovou. Stále bylo na co vzpomínat. A nyní do třetice přišel dopis od paní Edity Štěrlikové, pracovnice v ústředním archivu hessensko-nassavské evangelické církve, bytem v Roedermark 1, s prosbou, abych jí napsal něco o svém pobytu a práci mezi krajaný v Polsku a ve škole v Prostředních Poděbradech. Přislíbila mi osobní návštěvu s manželem v době od 20. do 22. září 1993. Tak se na mě těším a zatím píši, co se mi vybavuje z paměti. Paměť však slábne i když pěkné vzpomínky zůstávají. Prosím, abyste můj zápis projednali případně s panem Joachimem Lelekem a opravili nepřesnosti.

Podle svých vzpomínek v září 1993 napsal

Dalibor Cimr.